

Hozzászólás

A »HÍD« 1951. decemberi számában örömmel olvastam Tél József »Tüsköm ugrás« c. írását és népdalgyűjtését.

Műkedvelésből jómagam is foglalkozom néprajzi gyűjtéssel. Nem éppen népdalgyűjtéssel. Mégis szeretem, ha bármilyen néprajzi adattal találkozom. Az utóbbi időben a »HÍD« mind többször ad erre alkalmat, s ez mindenesetre dicséretre méltó igyekezett, amit meggyőződésem szerint előbb-utóbb siker koronáz.

E téren dicséretes Tél József gyűjtése is. Azonban előjáróban, minden tévedés elkerülése végett, meg kell jegyeznünk, hogy nem olyan értelemben, ahogyan azt cikkében (813. old.) ő maga megállapítja. Tél József megállapításait a szerkesztőség két helyen is kénytelen volt helyesbiteni.

Annak hangsúlyozása mellett, hogy a gyűjtést így is értékesnek tartom, további néhány megjegyzést szeretnék tenni, hogy Tél József által is kívánatosnak tartott további gombosi és egyéb gyűjtés alkalmával még több körültekintéssel, és lehetőleg a mindenáron eredetiségre való törekvés nélkül végezzük ezt a szép munkát.

Tél József egészen kezdő gyűjtőnek mutatkozik. Ez nem csupán annak a megállapítása, hogy nagyobb gyűjtői tapasztalat nélkül indult, hanem annak is, hogy a ma már elég gazdagnak mondható magyar népköltési gyűjtések úgyszólván teljes figyelmen kívül hagyásával vont le néhány megállapítást. A legkirívóbb az, amit már a szerkesztőség is észrevételezett: az eredetiség (»a sok ősi dallam és változatos dalszöveg... amelyet csak Gomboson tudnak a lányok«. L. 815. old.). Tél József itt megjegyzi ugyan, hogy más helységek lakói is hallhatták ezeket a dalokat, de azt úgy magyarázza, hogy a gombosiaktól tanulták el.

Hát ez az, ami erősen kétségbevonható. Ugyanis a néprajz már régóta ismeri és alkalmazza az összehasonlító módszert és bizony gyakran megtörténik, hogy néha a több száz változathoz nem tudja megállapítani, melyik szöveg vagy melyik dallam a legeredetibb.

Tudjuk, hogy egyik-másik népdal vagy népmese több változatban ismeretes. A valamikor eredeti szöveghez a szomszéd faluban (nem ritkán már ugyanabban a faluban is) hozzátesznek valamit, de lehet, hogy valamit elvesznek belőle. Sokszor ugyanazt a szöveget más dallamra húzzák vagy ugyanarra a dallamra más szöveget dalolnak. Ki tudná megállapítani a legtöbb esetben, hogy melyik az eredetibb! S itt van Tél József érdeme, hogy ezeket a gombosi változatokat is feljegyezte (egy eredeti mellett). Egyben azonban itt van Tél József tévedése is, de mulasztása is. Aki néprajzi gyűjtésre adja a fejét (jó volna, mennél többen

tennék), annak legelső kötelessége, hogy a gyűjtés tárgyául választott terepen az eddig gyűjtött anyaggal valamelyest megismerkedjék. Sajnos, ezt sokkal nehezebb megvalósítani, mint megállapítani, mert nekünk itt Vajdaságban a népdalokkal kapcsolatban nagyon sokszor nem csak a kotta hiányzik (a fonográf, illetve grammofonlemez mellett), hanem a szöveg is. Nagyon sokszor; de nem minden esetben. A Tél József által közölt népdalok esetében, legalábbis a szövegre vonatkozóan, nem nehéz megállapítani, hogy ilyen nem csak »Gomboson tudnak a lányok«.

»A gombosi torony tetejébe
ül egy holló tiszta feketébe« —

szöveg kissé rövidebben már rég le van jegyezve. (L. Szellemi néprajz. 38. old. Sajtó alá rendezte Viski Károly.) Ott így hangzik:

»Jegenyefa tetejébe,
két holló ül feketébe...«

Tény, hogy e két szöveg nem teljesen azonos, de tény az is, hogy a különbség közöttük nem nagy.

A Tél József által »egyedüli szöveg«-nek jelzett »Házunk előtt folyik el egy halastó« egyetlen versszaka mellé a szerkesztőség közölt három másik versszakot horgosi forrásból. A szerkesztőség által közölt második versszak másik változatát az »Ethnographiá«-ban olvashatjuk (40 : 191. old. l. i. m. 66. old.). Egy harmadik változatát a háború előtti »Kalangyában« közölte egy kanizsai gyűjtő. Ott természetesen »Kaniszi zöld erdőben van egy tó...« szöveggel.

A legismertebb változata mégis alighanem betyárnóta:

»Monostori (vagy más) zöld erdőben születtem,
Anyám se volt, mégis főnevelődtem,
Úgy nyöttem fő, mint a madár a lombba',
Betyár voltam már tízéves koromba.«

Ennek az utolsó sornak nagyon ismert a következő változata is:

»Volt szeretőm már tízéves koromban.«

A Tél József által közölt harmadik népdal utolsó helyen írt szövegét: »A faluban nincs több kislány csak kettő...« kezdetű a Tiszamentén is mindenütt dalolják. Ott is, ahol a plébános nem hetvenéves aggastyán. Méghozzá minden kérés nélkül.

A »Piros alma csutája...« c. népdalt főleg »Vékony deszka kerítés...« címmel rengeteg, számtalanszor közölt változatban mindenütt ismeri a magyar nép. (L. i. m. 54. old., Kalangya, 1941. jan.-febr. 26. old.). Tél Józsefnek csak az az érdeme, hogy sikerült új szövegváltozatot is találnia. Természetes, hogy már csupán ezért is érdemes Tél Józsefnek népdalt gyűjtenie. És a gyűjtést folytatnia.

S ehhez a további munkához is előre sok sikert kívánunk. Magam részéről e kívánság mellé még ideteszem »a vajdasági magyar közművelődés asztalán« már több mint 40 éve található »Csillag Boris« c. népdal szövegét, amelyet Tél József cikkének befejező része szerint (813.

ald.) fel szeretne kutatni. A szöveget Borovszky: »Bács-Bodrog vármegye monográfiája» c. munka I. kötetének (1909) 347. oldalán találtam a következőképen:

»...ha a gombosi lányok nagybőjtben vagy ádventben nem tánczolhatnak, »Csillag Borist« ugrálnak, e közben énekelnek:

I — 1. Ez a kis lány arany kocsi,
Kiment kukoricát lopni.
Késsel vágta el a tövit,
Meg ne hallják a csöngésit.

2. Meghallották a csöngésit,
Elvették a jegykendőjét.
A kukoricát nem bánom,
De a jegykendőt sajnálom. (Topolya.)

II. — 1. Esik eső a mezőre, csak úgy dül,
Bárcsak könnyű hullna babám szemiből;
Eső után szépen vidul a mező,
Könnyezve szól a lágyszívű szerető.

2. Viszi a szél a fölleget lefelé,
Ború után ragyogó nap jön elé;
Bárcsak vinné búmat is el magával,
Csak engemet hagyna itt a babámmal. (Baja.)

III. Megüzentem a babám anyjának,
Hogy ne tarcsa a fiját magának.
Ha magának akargya tartani,
Ne eresse szívem elrabolni. (Dávod)...

V. — 1. El kell mennem katonának messzire,
Itt kell hagynom a rózsámat, nincs kire;
Terád hagyom, legkedvesebb pajtásom,
Éljed vele világodat — nem bánom!

2. Haza jöttem édes, kedves pajtásom,
Add vissza a szeretőmet — sajnálom,
Kilenc falu, tizediket most járom,
A rózsámnak párját fel nem találom!»

A zárójelbe tett helységnevek minden valószínűség szerint a szöveg eredetére utalnak. Borovszkynál nincs semmi magyarázat s a dallam sincs lejegyezve. Tudomásom szerint mind a szöveg mind a dallam megtalálható Molnár Imre és Lajtha László »Játékosország« című gyermekeknek készült játékos könyvében. Lehet, hogy éppen a gombosi változat vagy eredeti.

A »Bújj, bújj, zöld ág...« szövegét, zenéjét és játékát a Tiszamén is, de máshol is minden nehézség nélkül megtalálhatjuk.

Lehet azonban, hogy Gomboson más változata van.

Azt is érdemes fegjegyezni.

Ch. Forge